

A csikó

(Részlet)

Úgy volt, hogy egész napra mennek ki a szőlőbe. Ez volt az utolsó fattyazás, amelyre befogta a gyerekeket is, hogy tanuljon, mert úgy se lehet annyit a szőlők között, hogy megismerje a munka minden csínját-bínját. Igen, a budárok örökké a homokot járják; mindig ott matatnak a szőlők között, le nem veszik szemüket a rekenyéről. Azt ő mindig is mondta, nem hiába hívták szőlőszakértő Vér Mihálynak, hogy ez nem olyan, mint a paraszti munka, amit elvégez az ember tavasszal, nyáron, meg egy kicsit őszelön s azután négy hónapra begubózik. A szőlő zsarol. Kiszívja az emberből az utolsó csipetnyi erőt. Egész esztendőn át fogva tartja, mozdulni sem tud mellőle, még télen se, mert hívják a vadaktól fenyegetett gyümölcsfák, a dohosodó hordók, a szakadatlanul érő, apadó borok, amelyeknek, akár a gyöngy, mind tömörebb, nehezebb és csillogóbb lesz a cseppje. A homok, a homok az soha nem ereszti el művelőjét, kicsalja még akkor is, amikor pihen a hótakaró alatt. És annyiféle az arca, ahányféle színben játszik fölötte a levél. Kiismerhetetlen a természete, a porhanyós, omló puhasága, a mély, nyirkos sötétsárga méhe. Örök fortély, titka van annak.

Ezért a budár külön embernek tartja magát a parasztnál. Nem engedi munkáját egy napon a paraszttal még csak meg sem említeni, mert a szőlész az ipar is, hisz ő nem csak hogy kipergeti a magot s utána minden másnak a dolga. Ő maga dolgozza föl a terményét és — ahogy mondani szokás manapság — teljesen kész árut csinál. Se cséplőgép, se malom, se kenyérgyár vagy sütőde nem kell hozzá. Ami az ő keze alól kijön, az már inni kész... És mégse becsülik... Hát mi kölzene még?...

Így morfordírozott magában Vér Mihály, amikor — mint ma reggel, hajnalhasadáskor — kerülgette az érő fürtökkel telt tőkék katonás sorát és ahol lehetett, nógatta a gyereket. Magyarázott is.

— Előkészítjük a meghagyott vesszőket bujtatásra, hogy gyüvőre újakat teremjen... Látod-e?... Meg köll fiatalítani a tőkét, mert ha előregedik olyan bütykös lesz, mint a vén ember kezefeje, oszt nem hoz semmit, csak nyeli hiába a drága sok kékküvet... A fenének köll az ilyen. Ki vele, legalább majd jól ég a kemencében... Fogd csak ezt a csákányt... no,... fuss má,... hozd ide az ollót, ott hagytam a diófa alatt... Innen látom...

Jánoska csupa igyekezet volt. Futott is, meg meg-megállt, nem tudta hirtelenében, melyiket fogja előbb... Megvan... Fordult is vissza lihegve:

— Gyüvök má!...

Jólesett látnia ezt az igyekezetet, de megelégedettsége csak addig tartott, amíg mozgásban látta porontyát. Azután megint nógatta, furt küldte, egyszerűen nem bírta látni, hogy áll. Azt szerette volna, ha mindig sűrű, akár a gyík, nem pihen egy pillanatig sem és nem hagyja elfutni az időt. Ha nemcsak akkor megy, amikor küldik, hanem magától is indul, mert belülről valami készletti, sietve iparkodik, hogy minél többet végezzen... Hisz ebből áll az élet, mi másból állna s ebből rakódik össze az, amit néhanapján úgy szerez az ember... S z e r e z. Egyiket rakja a másik után, gyűjt magának, hogy legyen öreg napjaira is. De ezt csak úgy mondja: öreg napjaira. Nem az öreg napjaira gondol, hanem a szerzés pillanatára, a birtoklás ragadozó öröme, amely képes még a feleségétől, a gyerekétől is elragadni a falatot, hogy amott minden érzékszervén keresztül megfoghatóvá váljék. Valahogy úgy, mint ahogy megfogja az ember a földet, megfogja mind a tíz körmével és nekiajándékozza életét.

Mert rajta kívül ő nem él, és családját is arra kényszeríti, hogy ezen a láthatatlan körön belül éljen. Neki éljen...

Ne éljen!

Nézte a gyereket s alig egy gondolatnyi idő telt el — őnála mindig hosszan, messze elkalandozott a gondolat, olykor úgy érezte, időtlennek tűnő — megint rászólt még erélyesebben.

— Má megint leragadtál?!... Úgy ász itt, mint a faszent... Hogy nem fájdul bele a lábad az állásba. Hát nem eleget ücsörögsz kint a legelőn?... Mi?...

A gyerek meg se mukkant.

— Hozd csak a sarlót, aztán meg a gereblyét is. De egy-kettőre itt legyen. Az egyik lábad itt, a másik ott.

Elszaladt érte és már hozta is. Még jóformán vissza se érkezett, le se tette kezéből a sarlót, apja időközben már a másik munkát is elkészítette neki. Egyiket még be se fejezte, már észrevétlenül kezébe került a másik; futni, futni vele még akkor is, ha az embernek kiszakad a lelke...

Az öreg Vér a barázda szélén várta tragacskerékkel. Előkerült a bokrok tövéből. Nem akarta még maga előtt se megvallani, hogy jó ideje megfeledkezett róla. Leküzdötte magán a zavart és valami mellébeszéléssel a gyanút is elterelte a gyerek előtt. A nehéz kereket a gyerek kezébe nyomta és mindjárt útnak is indította.

— No, vidd a kovácshoz, oszt mondd meg neki, csinálja meg, mert közeledik a szüret ideje, kocsira nincs pénz, jó lesz hordani vele a szőlőt. Mondd, hogy köll, nagyon köll apádnak mihamarabb, mert nem tud nélküle meglenni.

Jánoska fölvette a kereket. Előbb a vállán próbálta, majd amikor látta, hogy nem megy, jobbkezével a küllők közé nyúlt, megemelte s megindult vele.

— Majd aszondom: siessen vele, mer köll mihamarabb...

Intett az apja s ő máris szaporította lépteit.

Le kellett mennie egészen a kovácsműhelyhez, ahol az öreg Bárányos mester dolgozik. Jó messze van ide, pár kilométernyire. Az még nem lenne baj, ha nem lenne olyan fene nehéz ez a kerék. De olyan nehéz, hogy majd kiszakítja a kezét. Gyakran cserélgeti, mindig rövidebb és rövidebb távon, mert elfárad a karja, hiába. Az út alig akar fogyni. Ha végignéz rajta, lefelé a Mélykúti-úton, hát eláll a lélekzete. Sose lesz ennek vége. Gyöngyözött homlokán a verejték, belefolyt a szemébe, sós ízét érezte a száján. Most leperdült a csepp, rá a kerékre meg a kezefejére. Ó, mikor érkezik oda?... Apja azt mondta, hogy siessen, ne ragadjon le, ne álljon meg mint egy faszent.

Most már alig tíz-tizenöt lépést viszi, muszáj megállni vele.

— És ha nem bírom elvinni? — kérdezte magában.

Szinte megijedt a kérdéstől. Mi lesz akkor? Mit szól az apja? Megveri vagy megint nem ad neki enni, mint a multkor is, amikor a ganét kellett targoncával kihordani a szőlő sarkába. Amikor elesett vele, majd eltaposta. Dühösen nézett rá és valahogy olyan szemekkel, mint akinek fáj, hogy a fia nem bírja. Ez most még könnyebb is, mint a targonca, hát nem állhat meg vele...

A teher eddig egészen elterelte a figyelmét. Csak most jutott eszébe, hogy Bárányosékhoz megy, ahol már olyan régen járt és ahová olyan nagyon vágyakozott. Azóta, amióta a városban jártak Marival, egyszerse volt. Nem is találkozott Bárányos Janival. Pedig nagyon szeretett volna, hogy megkérdezze tőle a gépeket. Annyi mindent látott akkor a mehanikában, hogy hamarjában föl se tudja sorolni és jó lenne megkérdezni: mi mire való. Azok a nagy gépek, amiknek kerekük is van, karjuk is, széles nagy talpuk és középen úgy néznek ki, mint egy vastag, nagyon vastag asztal. De szépek. Olyan fényes a lapjuk, mintha mindig zsírral lenne megkenve. És csillog is valami a karján. Ha akarja, sőt még ha arra se néz, beleakad a szeme, mert a csillogás odacsalja a tekintetét.

Megint fölvette a kereket a homokból és cipelte tovább, most arra, amerre Marival szoktak együtt legeltetni, — hátha találkozik vele.

— Ha ű kint van — gondolta — oszt megtudja, hogy Bárányosékhoz tart, akkor biztosan segít. Biztosan, mert nehéz ez a kerék, nem bírja el egyedül egészen addig...

Nem sokat kellett már menni, hogy fölérkezzen a partos legelőre. Egyszerre csak hallotta messziről.

— Jánoska-a-a-a!... Hová mész...

Mari hangja.

— Megyek a Bárányosékhó.

— Hogy bírod el azt a kereket?

Ez az, amit nem tudott Jánoska sem, de most már könnyebben kimondta azt, amire gondolt.

— Gyere velem, oszt segíts.

— De mi lesz a jószágga; tudod, hogy Bárányosék messze laknak?!

— Lehajtuk a rét mellé, oszt ott majd meglesznek.

Nehezen állt rá Mari, mert attól tartott, hogy megint a tilosba mennek és jaj lesz neki. Bármi előadódik, mindig kap érte, mintha csak ő lenne az oka annak, hogy oktalan az állat. De Jánoska kérésének nem tudott ellentállni. Hívta és kérte, hát ment. Átdugtak egy botot a kerék küllőin. Mari egyik végit, Jánoska a másikat fogta s megindultak. A kerék így se volt könnyű, a rövidebb utat kellett venni. Keresztül a szövetkezeti földeken, abba az irányba, ahol a kovácsműhely lapul.

Eleinte nyugodtan haladtak s zavartalanul, mert senki sem látta őket s nem is szólt, hogy úttalan utakra léptek csak ezért, hogy rövidtísék a távolságot. A tilosban az ember gyorsabban kapkodja a lábait, hogy hamarabb keresztülessen rajta. Akár a jószág: serényen iparkodik.

De mégse ment olyan simán, ahogy gondolták. A szövetkezeti hízlalda útbaesett s ott meg sürgölődtek az aklak körül az emberek. Ám nemcsak a kanászok, hanem a mesterek is. Épülőfélben volt három új kukoricagóré tiszta, sárga akác-fából. A háncs is ott hevert a megkoppasztott oszlopok között, terjengett az erős, kesernyés szaga. Az ácsok olyan simára háncsolták, hogy még a napfény is megcsillant rajta. Ilyen vastag gerendákat Jánoskák még soha nem láttak. Vastagabb volt, mint a Mari dereka és olyan erős... Mi mindent kibír?...

Le is tették a kereket, hogy elbáméskodjanak rajta és azon törték a fejüket, hogy is lehet egy ilyen ménkü hosszú gerendát fölemelni egészen a góré tetejére. Még hogy fölemelni, de olyan magasra. Ki ér föl odáig?... Miféle góré ez, amikor olyan hosszú, akár egy vonat. Ahány szomszéd csak van a közelben, annak a kukoricája mind elfér benne... Még annak is sok...

— Hát akkor mit tesznek annyit bele? — fordult Jánoskához Mari.

— Hunnan tudjam én? — tért ki a válasz elől Jánoska, nehogy taláalomra kelljen neki megmondani azt, amiről sejtelve sincs.

Megragadták ezek a méretek.

Távolságokban látott már nagyot a földeken, de ehhez az épülethez viszonyítva a kapavágás, az ásónyom vagy akár egy tanyai vertfalú ház parányinak bizonyult. A nagy fogalma előtte a földben, a fában élt, meg abban a messzeségben, ahol az ég csókolja a földet. Azt szerette volna már látni; mi az a nagy, amit az ember csinál... A városban, talán épp a mehanikában csinálják. Még távolabb azokban a gyárakban, amelyekről egyszer Hívő Sándor, másszor meg az a kabátos ember beszélt... És a góré...?

Körülötte az ácsok erről beszélgettek, hogy legalább öt vagon kukoricának el kell férni benne. Esetleg még többnek is.

És vitték, emelték a nagy gerendát, föl a téglafalak fölé, hogy tartsa a nagy súlyt a magasban.

Ránézett a kerékre.

— Csak ezt a fene nehéz kereket ne kéne vinni!

Mari nem hagyta annyiban. Kérlelte.

— Vigyük csak tovább, ha má elindútá vele, maj csak odaérünk.

Szedelőzködtek, hogy majd útnak indulnak megint, de csak nem akaródzott. Egyik is fogta volna, a másik is; kerülgették, akár a macska a forró kását. Nem volt ez több semmivel se a kászolódásnál. Kissé arrább elzörgött mellettük a szövetkezeti kocsi, amely most kanyarodott ki a majorságból. Szemükbe csapta a port, úgy vágatott a két szép fekete ló. A kanca mellé egy kis hóka csikó volt kötve. Szelíden s minden második ügető lépésnél — amikor botlott egyet, még kedvesebben — az anyja nyaka alá dugta a fejét s egészen hozzásimult. A kanca meg vigyázva ügetett mellette.

Jánoskának megakadt a szeme rajta. Ok is volt egy kicsit, afféle ürügy, hogy tovább báméskodjon. Persze Marival együtt. Marinak meg az ötlött az eszébe: jó lenne, ha ez most fölvenné őket, nem kellene tovább cipelni a kereket. Alig, hogy ezt végiggondolta, egy szempillantásnyi idő volt, egy cseppet se több, s lám, megállt a szekér. A kocsis rájuk nevetett smind a harminckét foga látszott, amikor kérdezte:

— Hé!... Nehéz-e a kerék?

Jánoska morcosan bölintott. Incselkedésnek vette a szót. Emez meg csakugyan incselkedve folytatta.

— Talán egy mázsa is van benne, mi?

Nem szólt erre a gyerek egy szót se, mikor látta, hogy mire megy ki az egész. De arra nem is gondolt, hogy a kocsis megállítja a szekeret és leszól neki.

— Na gyertek, dobjátok föl azt a kereket, hadd szaladjon vele a kocsi. Hamarabb megy, ha többen leszünk.

— De mink a kovácshó megyünk — akadékoskodott Jánoska.

A kocsis megint nevetett egyet.

— Jó, jó, majd arra hajtok én is, oszt leteszlek ott benneteket... Vagy tán nem mersz kocsira szállni?

Ó, dehogy kérették ők magukat sokáig. A szíves ember segítségével föltették a kereket a kocsi saroglyába s mellette a szalmán maguk is helyet foglaltak.

— Gyerekkoromban én is szerettem az ilyen szíves kocsikázást. Csak ha fölvettek, hej de jó volt...

Alig suhogtatta meg az ustort, nekiiramodtak a lovak. De — Jánoska megfi-gyelte — az ustor hegye soha nem érte a lovakat. A szekér meg valósággal vágta-tott. Ő egyik kezével a kereket fogta, hogy ki ne essen, a másikkal megmarkolta a kocsi oldalát. Hol Marit nézte, hol meg a kocsist s törte a fejét: "... ,ezért mon-dani kellene valamit, hogy olyan szíves és fölvette őket az ember. Mondani kelle-ne valamit, de mit? ..." De mit is mondjon, amikor egyetlen érdemes dolog sem jön az eszébe. Tekintetével már Marit is biztatgatta, remélve: ő majd hamarább megtalálja a szót, hisz a lánygyerek beszédesebb, — de úgylátszik, eltanulta tőle a hallgatást. De Mari se mozdult, mintha leragasztották volna a nyelvét. Végre is a kocsis törte meg a csöndet, amikor ustorával hosszan előre mutatott.

— Látjátok ott azt a magas kazlat? ... Hát ott van a kovácsműhely. Még százat se számolsz, már ott vagyunk. Meglátod!

Jánoska képzeletében egyszerre megjelent a füstös kovácsműhely.

— Én má vótam eccé ott. Tudom, hogy ott van a kazal alatt.

Marira pillantott.

— Én még nem vótam — mentegetődzött Mari.

Megint hallgattak.

Jánoska végre nekibátorodott.

— Nem tudom, otthun van-e ilyenkö Bárányos Jani?

A kocsis vállat vont.

— Azt bizony én se tudom. Má jónehány napja nem láttam.

Csavart magának egy cigarettát, rágyujtott s csak aztán kapott észbe.

— Persze, hogy otthun van. Te, mit akarsz tőle?

Jánoskát megzavarta ez a kérdés, hiszen az, amiért ő szeretett volna beszélni Bárányos Janival, az titok. Mégpedig hétpecsétés. Azt nem mondta el senkinek, hogy mondaná el akkor a kocsisnak, hogy kibeszélje s vége legyen az egésznek. Nagyon megfontolta, amit most mondani akart és egész öregesen jött ki belőle.

— Hát, dógom van vele.

— No fene — csodálkozott nagyot nevetve a kocsis. — Tán valami rötten-tően fontos dolog, amit másnak nem is szabad tunni?

— Jobb, ha csak mink tudjuk — vágta rá önérzetesen Jánoska, mint aki-nek érett elhatározása van s nem akarja idegenek orrára kötni, még akkor se, ha az fölveszi a kocsijára.

Még ha nagyon faggatná, akkor se mondaná el, mert kibeszéli ez s még vé-letlenül apjának a fülébe jut, akkor meg vége az egésznek. De úgy vége, hogy sose lesz belőle semmi.

A kocsis nagyot szívott a bűdös kapadohányból, olyan bűdös és fojtó volt, hogy öklendezni lehetett tőle és egészen közel hajolt Vér Jánoskához.

— Ha valami érdemes dolog az, amit mondasz, akkó jó. Akkó, szavamra, más-kó is fölveszlek a szekérre, de ha nem, akkó tudd meg öcsém, hogy nem leszünk többé jó komák... Mert én vig legény vagyok ugyan, de nem szeretem a haszon-talanságot; egy csöppet se szeretem — hüvelykujjával megtörölte az ujját és le-köpött a kocsiról —, annak semmi értelme sincs, még akkor se, ha gyerek eszeli ki. Érted-e? ... Máma má a gyerek is ember. Emberszámba megy, nem úgy, mint régen, az én gyerekkoromban meg azelőtt, amikor még annyira se becsülték, mint a jószágot... Tudod-e kiskomám, hogy vigyáz a kocsis a csikóra, amikor még alig

szalad, amikó még gyámoltalan, ügyetlen a kötőféken. Hun van ű még attul, hogy ustorhegyes legyen, hát még attul, hogy rudas? Ha-a-aj! Bizony, sokat köll rá vigyázni nagyon, ha azt akarja az ember, hogy igazi ló legyen...

Most lépésben mentek a lovak, hogy ne zavarják gazdájukat az elbeszélésben, amikor rájuk terelődött a szó. A cigarettának már a csutakja is leégett a szájában, már ki is aludt, de ő csak folytatta. Mondta, mondta, szélesekét kanyarított az ustorral a levegőben, mint aki szabadon, akadálytalanul kitarja a karját és messzire mutat (de a lovakat meg nem ütötte volna, a világért sem, pedig már annyira lelassítottak, hogy majd megálltak). Jánoska kétszázat is számolhatott volna azóta s még se jött a kovácsműhely. A kocsis csak nem hagyta abba. Nem az, mert ha ő belemelegszik a beszédbe, akkor annak se vége se hossza. Úgy elkanyarítja, hogy maga is alig tud visszatalálni a föladott szóra. Beszélt most is nagy szélesen a csikóról meg a gyerekről.

— Tudod egykomám, a csikó a kocsisnak olyan, akár az ember szemevilága... Mert nem olyan ember ám a kocsis, amilyennek mondják. Hogy csak káromkodik meg iszik. Á, dehogyl... Sokszor tanúni is lehet tüle emberséget, de még mennyire...

A lovak közé eresztette a gyepelt és egészen a gyerekek felé fordult.

— A sógorom, a kubikos mondta mindig: a kocsis, az mind bitang, pedig... tanúhatnának túlünk a kubikosok... A nemrég jártam Adorjánon, a Tiszán, mert az én asszonyom onnan való. Kint vótam a folyón, mert kerestem a sógort. Hát csakugyan ott is tanáltam a kirakodásnál. Talicskázta a követ ki az uszálybul és keskeny, egész keskeny deszkapallón köröszkül közlekedtek. A sógor tolt a kövel megrakott talicskát, a gyerek meg — tizenkétéves fia van, akkora mint te meg ez a lány — a gyerek meg szíjat kapott a vállára, olyasfélét, mint a lovakon a hám, oszt húzta. Húzta fölfelé a talicskát a deszkapallón. Előbb fölkapaszkodott a lécezett úton a hajó fenekéről, aztán föl, föl egészen a töltés tetejire, ahun kifordították a követ. Akkor aztán vissza. Mondtam is neki:

„Kicsin csikó nagy derestül,
Hámot tanul húzni restül...”

A csikóra vetett egy pillantást, majd megint a gyerekek felé.

— Má hogyne lenne rest, amikó majd megszakad... Mert ez, ki tudja hányadik talicska vót. Aztán még gyütt a többi is egymásután, má megúntam számóni is olyannyira, hogy alig tudtam beszélni velük. Még arra se vót ideje, hogy megálljon s szóljon velem. Átaljában vállalta a munkát oszt sietett, hogy minél többet végezzen. Kérdeztem a gyereket, azt a kis Jóskát: hogy megy? De nem szólt az egyet se, csak húzta, majd beleszakadt. Az apja meg furt nógatta: „...húzzad Jóska, húzzad...!” Mondtam neki: „mire való ekkora gyereket így befogni, amikó máma már lehet keresni anélkül is, hogy beleszakadna a szegény ember, ű meg csak azal válaszolt, hogy a „gyereknek is dógozni köll!” Igen, a gyerekeknek is dógozni köll, én is dógoztam köllököromban, hogy majd beleszakadtam, de — mondtam neki — ki látott ilyet máma, amikó már más szemmel néznek a gyerekre. A gyerekeknek is köll egy kis levegő, szabadság, hogy kiviháncolja magát, mint ez a csikó is. Akkó lesz belüle jó ló, ha eleget viháncol. Másképp szakadt gebe lesz má fiatalon, akkó mire megy vele az ember? Semmire. Idő előtt kidül, mert nem bírja az iramot. Nem bizony, mert belegebedt még mielőtt fölcseperedett vóna...

A kocsisnak eszébe jutott Vér Jánoska apja, az a nyakas budár, akinek híre eljutott a legmesszibb határba is látva látta a gyerek repedt sarkán és kicserepesedett kezén, hogy mennyire használja a fiát. Úgy mint a kubikosok.

— Beszélhettem én neki a csikóról — folytatta most már komorabb hangon — ű csak hajtogatta a magáét és mindenre talált tromfot. Végin még a szemembe vágta:

— Tán a szövetkezetben jobb?!...

— Persze, hogy jobb — mondtam én —, mert ott nem dógoznak szakadásig a gyerekek. Nem!... Legalább a gyerekek ne, mert a gyerekeket nem engedik... Én se engedném, ha vóna...

Kezébe vette az ustort és megsuhogtatta, megint csak a lovak sörénye fölött. Arra nagyon vigyázott, hogy a csikót ne érje. És kanca is vigyázott, hogy szépen tanuljon hámot húzni a csikó.